

Dr hab. Wojciech Giza, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Katedra Mikroekonomii
ul. Rakowicka 27
31-510 Kraków

Kraków, 28.04. 2025 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Autor: mgr Jakub Anusik

Tytuł: *Zróżnicowanie europejskiej integracji ekonomicznej w świetle studiów porównawczych nad kapitalizmem*

Promotorzy: prof. dr hab. Rafał Matera
dr hab. Adam Czerniak, prof. SGH

I) Uwagi wstępne

Celem recenzji jest stwierdzenie, czy przedłożona rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 742). W ramach szczegółowego uzasadnienia oceny dysertacji przedstawiono opinię dotyczącą tego, czy rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a także czy wskazuje ogólna wiedza teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Merytoryczna ocena pracy dokonana została zgodnie z kryteriami dyscypliny ekonomia i finanse. W recenzji przyjęto strukturę zawierającą szczegółowe odniesienia do:

- 1) uzasadnienia trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego,
- 2) wykorzystania literatury przedmiotu,
- 3) struktury pracy i szczegółowej oceny zawartości poszczególnych rozdziałów,
- 4) uwag dotyczących strony formalnej,
- 5) konkluzji zawierającej szczegółowe odniesienie do wymogów ustawowych.

II) Uzasadnienie trafności wyboru i oryginalności problemu badawczego

Praca stanowi studium teoretyczno-empiryczne mieszczące się na pograniczu komparatywnej analizy systemów gospodarczych i ekonomii integracji europejskiej. Zakres wyzwań teoretycznych, oczekiwania związane z poszukiwaniem pragmatycznych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych w zmieniającym się świecie, a także złożoność relacji międzynarodowych utwierdza mnie w przekonaniu, że podjęta przez Doktoranta problematyka stanowi poważne wyzwanie badawcze, zasługujące na wysoką ocenę. Wymaga ono interdyscyplinarnego podejścia, które znalazło wyraz w części empirycznej zawierającej weryfikację sformułowanych hipotez za pomocą zróżnicowanych metod badawczych.

Cel badań został jednoznacznie sformułowany i koresponduje on z tytułem dysertacji. Jego istotą jest określenie związków pomiędzy modelami kapitalizmu państw członkowskich Unii Europejskiej (UE) a stopniem uczestnictwa poszczególnych państw w europejskim projekcie integracyjnym (s. 5 rozprawy doktorskiej). Cel ten wydaje się w pełni uzasadniony w świetle dynamicznie zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych takich, jak wyzwania migracyjne, kryzys pandemiczny, konflikt zbrojny na Ukrainie, zmiana polityki handlowej po wyborach prezydenckich w USA, czy wyzwania klimatyczne wymuszające podjęcie określonych działań w polityce energetycznej i ochronie środowiska.

W ramach jednoznacznie zdefiniowanego głównego celu badawczego mgr Jakub Anusik określił dwa cele szczegółowe (s. 7). Pierwszy z nich odnosi się do struktury badanych cech modeli kapitalizmu. Drugi zaś dotyczy mechanizmów, za pomocą których różnice instytucjonalne wpływają na stopień integracji poszczególnych państw. Tak określone cele są rozłączne i jednocześnie komplementarne względem siebie, definiując w sposób jednoznaczny obszar badawczy dysertacji.

Realizując przyjęte cele szczegółowe, Autor przedstawił trzy główne hipotezy badawcze:

HG1: istnieje związek pomiędzy cechami systemu instytucjonalnego (modelem kapitalizmu) a skłonnością do integracji w ramach unijnych polityk,

HG2: większą skłonność do integracji wskazują państwa o dużym udziale nierynkowego mechanizmu koordynacji aktywności gospodarczej,

HG3 (oznaczenie skorygowane przez recenzenta): mniejszą skłonność do integracji wykazują państwa o dużym udziale rynkowego mechanizmu koordynacji aktywności gospodarczej.

Należy zauważyć, że we wstępie na s. 7 po hipotezie HG1 pojawia się dwukrotnie to samo oznaczenie HG2 odniesione do hipotezy drugiej i trzeciej. Ta omyłkowa numeracja powoduje zamieszanie interpretacyjne na s. 183 i 185., gdzie Autor odnosi się do owych hipotez uwzględniając ich oznaczenia.

Oprócz hipotez głównych w rozdziale 5, s. 155-156 sformułowano 14 hipotez pomocniczych na potrzeby badania ekonometrycznego.

W zakresie metody badawczej zastosowano podejście uwzględniające pluralizm metodologiczny bazujący na pogłębionych wywiadach eksperckich, pogłębionym porównawczym studium przypadku oraz modelowaniu ekonometrycznym. Tak dobrane metody badawcze wydają się w pełni uzasadnione, zważywszy na złożoność analizowanego zagadnienia.

III) Wykorzystanie literatury przedmiotu

W pracy wykorzystano bogatą literaturę właściwie udokumentowaną spisem bibliograficznym. Pod względem merytorycznym koresponduje ona z treścią pracy. Drobne niedociągnięcie w zakresie źródeł sformułowalem w części recenzji poświęconej rozdziałowi pierwszemu. Na podkreślenie zasługuje również wykorzystanie 12 baz danych statystycznych.

IV) Struktura pracy i szczegółowa ocena zawartości poszczególnych rozdziałów

Przedstawiona do recenzji dysertacja liczy 225 stron. W części merytorycznej obejmuje: wstęp, pięć rozdziałów, wnioski i rekomendacje, bibliografię, a także wykazy skrótów i załącznik.

We wstępie przedstawiono w sposób syntetyczny cel analizy, lukę badawczą zdefiniowaną w kontekście aktualnego stanu dyskursu badanego tematu, główne hipotezy badawcze, metody badawcze i syntetyczny opis struktury dysertacji. Tak przedstawione wprowadzenie w sposób jednoznaczny informuje czytelnika o zawartym w tekście kierunku analizy.

Pierwszy rozdział zatytułowany *Źródła kapitalizmu porównawczego – wybrane przykłady* wprowadza czytelnika w istotę kapitalizmu, osadzając narrację na kanwie historii myśli ekonomicznej. W ramach prezentowanych poglądów słusznie wskazano analizę merkantylizmu i fizjokratyzmu, dokonaną przez ojca ekonomii A. Smitha, jako genezę komparatywnej analizy systemów gospodarczych. Na podkreślenie zasługuje szeroka perspektywa teoretyczna zastosowana przez Doktoranta, który oprócz ekonomii klasycznej wyznaczającej kanon myślenia o funkcjonowaniu gospodarki kapitalistycznej, uwzględnił również podejście heterodoksyjne obecne w poglądach przedstawicieli niemieckiej szkoły historycznej, socjalizm K. Marksa a także tradycyjny instytucjonalizm zapoczątkowany przez T. Veblena. W ramach zaprezentowanego wywodu pewnego uzupełnienia wymagają zwłaszcza poglądy dotyczące J.M. Keynesa, którego wizja funkcjonowania gospodarki kapitalistycznej została przeciwstawiona poglądom F.A. von Hayeka. Trudno po lekturze tego rozdziału określić jakie prace Keynesa Autor ma na myśli. W bibliografii nie pojawia się żadna publikacja Keynesa, a przecież ten ekonomista oprócz bogatego dorobku w zakresie

teorii ekonomii, znaczonego jego *Ogólną teorią...*, aktywnie uczestniczył w tworzeniu instytucji kapitalizmu zarówno po pierwszej jak i drugiej wojnie światowej. W tym drugim przypadku odegrał on istotną rolę w tworzeniu systemu z Bretton Woods. Zatem zasadne wydaje się pytanie, które z prac Keynesa ma na myśli Doktorant, pisząc o poglądach tego wielkiego ekonomisty z Cambridge. Podobnego uzupełnienia warto dokonać w stosunku do Hayeka. W tym przypadku została przywołana jedna, chociaż niezwykle istotna jego praca *Droga do zniewolenia*.

W rozdziale drugim noszącym tytuł *Rozwój i ramy pojęciowe współczesnych studiów porównawczych nad kapitalizmem* Doktorant przedstawił ewolucję podejścia badawczego komparatywnej analizy systemów gospodarczych. Oprócz klasycznych prac P. A. Halla i D. Soskice i B. Amabl'a zaproponował ujęcie tego zagadnienia w świetle Francuskiej szkoły regulacji, co należy uznać za oryginalne podejście do badanej problematyki. Za szczególnie istotne dla dalszej lektury monografii uznaję autorskie zestawienie modeli kapitalizmu zaprezentowane w tabeli 2.1 na s. 34. Stanowi ono swoistą matrycę analityczną dla rozważań zamieszczonych w kolejnych częściach pracy.

Jeśli chodzi o uwagi krytyczne do tej części tekstu, to warto doprecyzować i wyjaśnić stwierdzenie pojawiające się na stronie 29. Autor stwierdza tam: „Kontrastuje z tym stanowisko współczesnej neoklasycznej makroekonomii, w ramach, której szkoła (lub hipoteza) konwergencyjna forsuje tezę o efektywności doganiania”. W świetle powyższego sformułowania nasuwa się pytanie, jaka jest relacja pomiędzy znaczeniem określenia szkoła (w domyśle myśli ekonomicznej – przypis recenzenta) a hipotezą. Niezrozumiałe jest również określenie „konwergencja forsuje tezę”.

Rozdział trzeci zatytułowany *Heterogeniczność integracji kapitalizmu w Europie* stanowi spójne opracowanie poświęcone wyjaśnieniu złożoności procesu integracyjnego w kontekście różnorodności modeli kapitalizmu gospodarek, podlegających procesowi konwergencji. Kategorią spajającą narrację teoretyczną, obecną w tym rozdziale, jest zróżnicowana integracja (*differentiated integration*). Jest to kluczowa kategoria analityczna pozwalająca na uchwycenie w dalszej części pracy skali wyzwań związanych z integracją państw prezentujących niehomogeniczne modele kapitalizmu. W rozdziale tym Autor płynnie przeszedł od narracji teoretycznej do analizy empirycznej skoncentrowanej na czynnikach jakościowych, które badał poprzez zastosowanie ustrukturyzowanych wywiadów jakościowych. Warto również podkreślić, iż w dysertacji znalazło się odniesienie do grantu Narodowe Centrum Nauki, na co wskazuje przypis na s. 55.

Rozdział czwarty poświęcony został *Ewolucji modeli kapitalizmu z perspektywy cento-peryferyjnej*. Również w tym rozdziale Autor jednoznacznie zdefiniował kierunek analizy poprzez zastosowanie kluczowych kategorii. W swoich rozważaniach wyodrębnił: rdzeń wewnętrzny (*inner core*), rdzeń zewnętrzny (*outer core*), a także peryferie wewnętrzne (*inner periphery*) i peryferie zewnętrzne (*outer periphery*). Pozwoliło to na

porządkowanie treści przedstawionych za pomocą metody studium przypadku obejmującego następujące kraje: Niemcy, Szwajcaria, Polska, Wielka Brytania. W rozdziale tym charakterystyki porównawcze, w znacznym stopniu bazujące na porównaniu cech jakościowych prezentowanych modeli kapitalizmu zostały uzupełnione danymi ilościowymi. Treści przedstawione w tym rozdziale tworzą spójną narrację. Po ich lekturze, w części dotyczącej Polski, rodzi się pytanie dotyczące istoty modelu kapitalizmu realizowanego w naszym kraju. W pełni zgadzam się z poglądami pokazującymi inspiracje transformacji polskiej gospodarki zaczerpniętymi z modelu anglosaskiego utożsamianego z LME. Z drugiej jednak strony warto zauważyć, iż w konstytucji RP z 1997 r. Art. 20 mamy zapis: „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”. Ów zapis sugeruje, iż zobowiązaliśmy się w ustawie zasadniczej do budowy modelu, który w istocie ukonstytuował się w Niemczech i to w ramach tego modelu po II wojnie światowej mieliśmy do czynienia z tzw. cudem gospodarczym ery L. Erharda. Pytanie zatem brzmi, czy a jeśli tak, to w jakim stopniu model niemiecki stanowił źródło rozwiązań instytucjonalnych kapitalizmu w Polsce określonego przez Autora jako hybrydowy?

Ostatni rozdział pracy został zatytułowany *Wpływ modelu kapitalizmu na stopień integracji*. Zawiera on analizę ilościową opartą na metodzie uogólnionych momentów (GMM), w ramach której Autor zaprezentował trzy modele. Prezentacja uzyskanych wyników została poprzedzona wskazaniem baz danych, starannym opisem metody badawczej, a także obszernym wyjaśnieniem kryteriów doboru zmiennych objaśniających. Dla celów owego badania sformułowano 14 hipotez szczegółowych, które powiązano z hipotezami głównymi zaprezentowanymi we wstępie pracy. Hipotezy szczegółowe 1-7 zostały sformułowane w celu operacjonalizacji hipotezy HG2, natomiast hipotezy 8-14 służą operacjonalizacji hipotezy HG3. Uzyskane wyniki zostały przedstawione i opatrzone stosowną interpretacją. Chociaż nie przynoszą one jednoznacznego rozstrzygnięcia, co przyznaje sam Autor, to jednak pokazują określone tendencje i złożoność badanej materii.

Dysertację kończą wnioski i rekomendacje s. 185-187. Należy również w tym miejscu podkreślić, że każdy rozdział kończył się podsumowaniem pokazującym częściowe ustalenia. W ramach wniosków i rekomendacji wskazano również ograniczenia przeprowadzonych badań a także potencjalny kierunek ich rozwoju. Pozytywnie oceniam to rozwiązanie.

V) Uwagi dotyczące strony formalnej

Strona warsztatowa przedłożonej rozprawy zasługuje na pozytywną ocenę. Praca napisana została z zachowaniem wymogów formalnych, stawianych tekstom naukowym. Kluczowe pojęcia zostały jednoznacznie zdefiniowane a ich zestawienia w spisach i załącznikach ułatwiają lekturę tekstu. Na podkreślenie zasługuje logiczna narracja

ukierunkowana na jednoznaczne przedstawienie stanowiska prezentowanego przez Doktoranta w świetle wyraźnie wyartykułowanych kryteriów metodologicznych.

VI) Konkluzja

Całościowa analiza recenzowanej dysertacji doktorskiej mgra J. Anusika pozwala na sformułowanie wniosku, że przedstawił On dojrzałe opracowanie naukowe, wykazując się zarówno ugruntowaną wiedzą teoretyczną, jak i szerokimi kompetencjami w zakresie metod badawczych (jakościowych i ilościowych) pozwalających na przedstawienie oryginalnego rozwiązania istotnego problemu badawczego mieszczącego się w dyscyplinie ekonomia i finanse. Spełnił zatem wszystkie kryteria ustawowe. Poniżej przedstawiam szczegółowe uzasadnienie mojej oceny.

Kryterium pierwsze

Czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie albo dyscyplinach?

Kryterium to zostało spełnione, co uzasadnia przedstawiona w niniejszej recenzji analiza zawartości rozdziałów 1-3. Dodatkowo kompetencje z zakresu ekonomii i finansów potwierdza osadzenie badań teoretycznych w bogatej literaturze przedmiotu zarówno polsko- jak i anglojęzycznej uwidocznionej w załączonej bibliografii. Również zastosowany w pracy aparat pojęciowy świadczy o solidnym przygotowaniu mgra J. Anusika do pracy naukowej w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Kryterium drugie

Czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora?

Kryterium to zostało spełnione, gdyż Doktorant potrafił określić w sposób jednoznaczny ważny problem badawczy, w sposób spójny zdefiniować cel i powiązać z nim hipotezy badawcze, które następnie poddał weryfikacji przy pomocy metod zarówno jakościowych, jak i ilościowych. Na szczególnie uznanie w tym zakresie umiejętności prowadzenia badań zasługuje świadomość metodologiczna Doktoranta, dostrzegającego zarówno zalety, jak i wady stosowanych metod badawczych, co doprowadziło go do ostrożnego i jednoznacznie dobrze uzasadnionego formułowania wniosków.

Kryterium trzecie

Czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne?

Kryterium to zostało spełnione, gdyż studium to nie ogranicza się jedynie do analiz porównawczych modeli kapitalizmu, a także oceny stopnia konwergencji gospodarek UE. Przedłożona praca łączy w sobie określone rozwiązania modelowe z procesem konwergencji uwzględniającym determinanty o charakterze historycznym wykraczającym poza aspekty ekonomiczne i obejmującym determinanty społeczno-polityczne. Proponowane przez Autora rozwiązanie, chociaż dalekie od jednoznacznego rozstrzygnięcia, dzięki połączeniu analizy o charakterze jakościowym z analizą ilościową, pozwala zrozumieć złożoność procesu integracji i dzięki temu może być użyteczne w praktycznym określeniu działań zmierzających do projektowania polityk mających na celu umocnienie wspólnoty europejskiej.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgra J. Anusika spełnia wymogi określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) i wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszego procedowania.